

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Pojetí polis u Platóna a Aristotela

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Dominika Kadlecová**
Vedoucí práce: RNDr. PhDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dominika Kadlecová**
Osobní číslo: **P13000274**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Pojetí polis u Platóna a Aristotela**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce a bude pravidelně docházet na konzultace k práci.
2. Cílem práce je zmapovat a porovnat Platónovu a Aristotelovu politickou filosofii.
3. Jako základní metody práce budou použity analýza a komparace primární a sekundární literatury k danému tématu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Aristotelés. Politika. Praha: Rezek, 2009. 323 s. ISBN 80-86027-30-9.

Platón. Ústava. Praha: Oikoymenh, 2005. 427 s. ISBN 80-7298-142-0.

Platón. Zákony. Praha: Oikoymenh, 1997. 383 s. ISBN 80-86005-31-3.

Patočka, J. Platónova péče o duši a spravedlivý stát. Praha: Oikoymenh, 2012, 313 s. ISBN 978-80-7298-476-3.

Mulgan, R. G. Aristotelova politická teorie. Praha: Oikoymenh, 1998. 199 s. ISBN 80-86005-69-0.

Vedoucí bakalářské práce:

RNDr. PhDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

15. dubna 2015

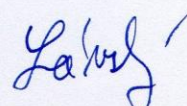
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2016

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych zde věnovala pár řádků poděkování všem, kteří mi pomohli při zpracování této práce a po čas celého studia. Především děkuji RNDr. PhDr. MTh. Daliborovi Hejnovi, Ph.D. za jeho pomoc, rady a odborné vedení při zpracování této bakalářské práce.

Dále také děkuji své rodině a nejbližším přátelům za jejich podporu v průběhu mého studia.

Dominika Kadlecová

Anotace

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat politickou teorii u dvou nejvýznamnějších antických filosofů, Platóna a jeho žáka Aristotela. První část práce vysvětluje jejich chápání obce jako takové a také charakteristiku občanů u obou filosofů. Je zde zaměřena pozornost i na výchovu obyvatel. V druhé, stěžejní části, jsou popsáni vládcí, rozvedeny jednotlivé ústavy států a jejich zákony, ke kterým oba myslitelé dospěli. I přesto, že se jedná o učitele a žáka, v mnohém se tito filosofové liší. Platón se zabýval politickou teorií spíše modelově, zatímco Aristotela zajímala přímo politická skutečnost.

Klíčová slova: Platón, Aristoteles, polis, občan, vláda, zákon

Annotation

The aim of this bachelor thesis was to chart political theory of two greatest ancient philosophers, Plato and his scholar Aristotle. The first section of this thesis explains their conception of village as such and the citizen characteristics focusing also on the citizen education. The second and main part of the thesis describes rulers, individual state constitutions and their laws that both philosophers attained. Nevertheless it has to be considered that they are a master and a scholar and therefore they are different in many aspects. Plato's political theory is based on epitome while Aristotle is interested in political facticity.

Key words: Plato, Aristotle, polis, citizen, rule, law

Obsah

Úvod.....	7
1 Politická orientace a dílo.....	9
1.1 Platónova politická orientace a dílo	9
1.2 Aristotelova politická orientace a dílo	10
2 Obec	12
2.1 Platónovo pojetí obce	12
2.2 Aristotelovo pojetí obce	15
3 Občané	18
3.1 Občané u Platóna.....	18
3.2 Občané u Aristotela.....	20
4 Výchova a vzdělání občanů	23
4.1 Platónovo pojetí výchovy a vzdělání	23
4.2 Aristotelovo pojetí výchovy a vzdělání.....	23
5 Vládci, ústavy a zákony	26
5.1 Vládci, ústavy a zákony u Platóna	26
5.2 Vládci, ústavy a zákony u Aristotela.....	30
6 Závěr	38
Použitá literatura	39

Úvod

Toto téma bakalářské práce, Pojetí polis u Platóna a Aristotela, jsem si zvolila pro svůj zájem o antickou filosofii. Ze všech období dějin filosofie je to právě antika, kterou jsem si po dobu svého studia oblíbila nejvíce. Doba klasického Řecka je pro mě fascinující, ať už svou kulturou, která inspirovala celá další staletí, nebo právě tehdejšími myšlenkami. Můžeme říci, že myšlení antického Řecka je základ pro evropské myšlení vůbec.

Z tohoto období jsem si vybrala dva nejvýznamnější myslitele, Platóna a jeho žáka Aristotela. Není to však ontologie nebo teorie poznání, co mě zaujalo nejvíce, ale především mě oslovil jejich pohled na společenskou problematiku. Ve svém životě považuji současné politické a společenské dění za velice důležité, přínosné a zajímavé téma. Současnost a doba antiky se samozřejmě v mnohém liší, ale ráda se na své oblíbené období z dějin filosofie podívám právě i z tohoto úhlu.

I když se jedná o žáka a učitele, v mnohém se tito filosofové liší. Ráda bych zmínila, že Platónovo politické myšlení bylo pouze modelové, zatímco Aristoteles se zabýval společenskou skutečností. Městský stát, polis, vznikl právě v tomto období a s ním i myšlenka demokracie. Tehdejší aristokracie zatěžko sjednocovala své hodnoty s prostým lidem, a proto se následně hledaly vhodné způsoby vlády.

Hlavním cílem této práce je zmapování politické teorie u Platóna a Aristotela. Nejdříve bych chtěla čtenářům představit samotné filosofy, a to především jejich politické životy. Dále se již budu soustředit přímo na představení pojmu polis. Obec by nefungovala bez občanů a tak je důležité i jim věnovat svou kapitolu. Tak jak je tomu i dnes, tak i dříve byla věnována velká pozornost výchově obyvatel, proto bych zde i o tom ráda napsala pár řádků. Tito filosofové došli ve svém myšlení o ideálním uspořádání obce k určitým závěrům a ty bych zde ráda rozvedla více než ostatní problematiku. Oba připouští, že člověk je slabé povahy, a tak se snaží předejít absolutní moci prostých lidí tím, že nastaví takové právní normy, které lid náležitě usměrní.

Při psaní bakalářské práce jsem čerpala výhradně z knižních zdrojů. Především se jednalo o primární literaturu, jako je Aristotelova kniha Politika a u Platóna jeho spisy Politikos, Listy, Symposion, Ústava a Zákony. Dále jsem získávala informace

z mnoha sekundárních zdrojů, jako jsou různé knihy dějin antické filosofie nebo knihy shrnující politickou teorii obou filosofů.

1 Politická orientace a dílo

1.1 Platónova politická orientace a dílo

Platón ve svém učení o státě vystupoval proti athénské demokracii a teoreticky odůvodňoval formu otrokářského státu, který by vyhovoval třídním zájmům starověké aristokracie.

Myslíme si, že zájem o politiku měl Platón již jako mladý, kdy vstoupil do Sokratova idealistického a protidemokratického kroužku. Nemůžeme vyloučit, že jeho politické názory ovlivňovalo i to, že dva jeho strýcové, Charmides a Kritias, byli představiteli vládnoucí oligarchie po dobu jednoho roku známé jako vláda třiceti tyranů, než byla znovu v Athénách nastolena demokracie. I přesto nebyl po jejich vzoru ochoten dát se radikální cestou. Byl ovlivňován protidemokratickými myšlenkami a právě ona athénská demokracie mu zasadila největší ránu, když byl roku 399 př. n. l. odsouzen a zabit jeho učitel Sokrates. Na Sicílii, v Syrakusách, se účastnil politického boje, když byl osloven Diónem, aby zapůsobil na politickou činnost tyrana Dionysia staršího, ale bez úspěchu. Když se vrátil do Athén, založil roku 387 př. n. l. Akademii, která dlouhodobě bojovala proti materialismu a ateismu. V šedesáti letech se opět účastní politického boje v Syrakusách, kde již vládnul tyran Dionysios mladší, ale ani nyní se nedočkal úspěchu stát se zákonodárcem v Syrakusách.

I když Platón přednášel nejvíce ústně, pod jeho jménem se nám dochovalo 34 spisů, jejichž pravost již v antice byla často sporná. Své politické učení vykládá ve třech dialogích, jimiž jsou – Ústava, Politikos a Zákony.

Jedno z Platónových vrcholných děl byla Ústava. Tento spis má formu nepřímého dialogu. Vypravěčem rozhovoru je Sokrates a účastníky jsou Glaukón, Polemarchos, Thrasymachos, Adeimantos, Kefalos a Kleitofón. Skládá se z deseti knih a hlavní téma je spravedlnost na úrovni jedince i úrovni státu. Sedmá kniha tohoto díla obsahuje jeden z nejslavnějších Platónových textů, podobenství o jeskyni. Dialog Politikos má za účel vymezení politika či panovníka a jeho odborné znalosti, spojující politické umění s politickou vědou. Ke konci díla představuje i formy vlády. Zákony jsou Platónovým posledním dílem a snaží se v něm dát svému politickému učení praktičtější charakter. Toto dílo shrnuje celou Platonovu politickou a filosofickou

činnost. Zákony jsou právě jedním ze sporných spisů. Byly pravděpodobně publikované až po Platónově smrti jeho pomocníkem Filippem z Opúntu.

1.2 Aristotelova politická orientace a dílo

V sedmnácti letech se Aristoteles stal žákem platonské Akademie, kde strávil dvacet let. Na konci života z politických důvodů odchází coby zastánce promakedonského myšlení. Kvůli svým stykům s makedonskými vyslanci upadl do podezření, že je sám makedonským agentem.

Aristoteles se při svém bádání ohlíží na odkazy svých předchůdců, posuzuje, co bylo o určité věci řečeno před ním a naopak teorie svých současníků přehlíží.

Většina jeho spisů byla v podstatě určena jako materiál k výuce. Tyto materiály byly neustále dotvářeny na základě Aristotelova bádání a jeho nových poznatků o další dodatky a doplňky. Jejich konečnou podobu jim zřejmě dal až nějaký autor po Aristotelovi. Jeho vědecká pozůstalost se prý dlouho pokládala za ztracenou a znovu měla být nalezena až 250 let po jeho skonu.

Všechny dochované spisy od Aristotela můžeme rozčlenit do 4 hlavních skupin podle vědeckého zaměření. Toto rozdělení provedl Andronikos Rhodský, představitel tehdejší aristotelovské školy poté, co se dostaly Aristotelovy spisy do Říma.

1. Spisy o logice, známe v dějinách filosofie pod názvem „Organon“;
2. Spisy, věnované problémům „první filosofie“, jež sestavil Andronikos Rhodský do jednoho díla pod názvem „Metafysika“;
3. Přírodovědecké práce;
4. Spisy, které studují společnost, stát, právo a povinnosti občanů. Sem patří spisy historické, politické, etické a estetické.

K politickým spisům řadíme knihy Politika a Athénská ústava, u které dodnes mnozí pochybují o Aristotelově autorství. Za Aristotelovo nejvýznamnější dílo považujeme právě Politiku. Politika je tvořena deseti knihami a je složena

z nesouvislých sbírek různých esejí. Některé z nich jsou neúplné a žádná není určena ke zkoumání mimo Aristotelův okruh nebo okruh jeho žáků.

2 Obec

Zásadní význam pro občana ve starověkém Řecku měl městský stát – polis. Polis bylo nejprve pouze označení sídliště, ale později nabylo i právního významu. Zde vykonávali všichni občané území svá občanská práva a účastnili se vládních úkonů. Polis je malý stát, podmíněný vznikem z rodové společnosti, přírodními podmínkami – zeměpisnou uzavřeností, a dále ekonomickými silami, což je rozvoj vnitřního trhu a snaha po hospodářské soběstačnosti. Obyvatelstvo městského státu tvořil zejména kolektiv občanů – vlastníků půdy nebo alespoň potencionálních vlastníků. Dále to byli neplnoprávné ženy, děti, usedlí cizinci a stále narůstající počet otroků. Polis tak byla charakteristická nevelkou rozlohou a přehledným počtem obyvatel. Práva občana byla značná, jako například v Athénách, kde převládla forma demokratická, ale významné jsou také občanské povinnosti ke státu. Není to pouze placení daní nebo vojenská služba, ale potřeba se státu věnovat a obdrženu moc vykonávat.

Zřízení v různých polis bylo různé, byly to tyranidy (samovlády), aristokracie (šlechtovlády) a demokracie (lidovlády). Příkladem dvou základních vládních forem jsou řecké státy Sparta, která byla otrokářskou aristokracií, a Athény – otrokářská demokracie.

2.1 Platónovo pojetí obce

V druhé knize *Ústavy* rozlišuje Platón dva druhy spravedlnosti, spravedlnost vzhledem k jednotlivcům a spravedlnost ve společenském smyslu. Proto hledá nejprve odpověď na otázky o původu státu a jeho nejlepší formě, protože se státem vzniká zároveň spravedlnost. Ideální základ je v morálce a tímto tvrzením vytváří Platón přechod od svého filosofického učení o světě idejí ke svému učení o státu.

Platón požaduje od politického umění, aby zachovalo smysl polis jako prostředek k dosahování dobra. Není možné dopustit, aby někdo jednal proti smyslu obce, protože pouze pokud sledujeme společné zájmy, dosahujeme svých cílů ve společenství. Obec vzniká pro nejvyšší dobro, tudíž její význam převyšuje v určitém smyslu zájmy jednotlivců.

Vládci u Platóna by měli být filosofové, poněvadž právě oni spatřili ideu dobra. Platón na mnoha místech řeší, proč by se následně chtěli vracet mezi ostatní lid, aby mu vládli, když dosáhli blaženosti pomocí krásy a dobra. Odpověď je jednoduchá. Zákon pečuje o to, aby se celá polis měla obzvláště dobře, ne pouze jedna třída. Proto se občané sjednocují přemlouváním a donucováním v dobro polis jako celku.¹ Navíc, pokud filosofové, vládci, přispívají ke společnému dobru obce, zajistí si tak i vlastní racionální požadavek k uskutečňování dobra. Podle Platónovy organické teorie světa funguje kosmos jako lidské tělo složené z jednotlivých kousků. Pokud fungují správně části, je zdravý i celek. Když toto pochopí filosof, vládce, neměl by již mít následně námitky proti vladaření. Je součástí něčeho mnohem většího, zajišťuje dobro celého vesmíru. Přesto, že se zde nebere ohled na pravé a konkrétní požadavky obyvatel, je zaručeno dobro celého světa.

Platónova teorie o původu státu učí, že stát vzniká proto, že člověk jednotlivec nemůže ukojit všechny své potřeby. Člověk není soběstačný, přijímá tedy pomoc druhého, a jelikož máme mnoho potřeb, shromáždí se mnoho takových pomocníků do jednoho bydliště, a tomuto bydlišti je dáno jméno obec. Z toho vyplývá, že pravým tvůrcem obce je naše potřeba.² „První a největší z potřeb jest zajisté opatrování potravy, abychom byli a žili. Docela správně. Druhá potřeba jest obydlí, třetí oděv a podobné věci.“³

Je tedy výhodné, aby se lidé o tuto práci podělili a vzájemně si pomohli. Výhoda je ukázána ve třech pohledech. První spočívá v nerovnosti talentů, talent na určitou práci zvýhodňuje jedny oproti druhým. Dále je tu cvik, ten následně dokonce převažuje i přirozenou nerovnost. A za třetí je tu časová výhoda, čas je ušetřen nejlépe tak, pokud každý dělá výhradně svou zadanou práci. Každý, který vykonává své řemeslo, potřebuje pomocníky na výrobu materiálů a podobných věcí. Tím se obec šíří a stává se opět větší. Aby byla obec udržena v chodu, je dále potřeba nějakých obchodníků, tovarů a kramářů. Výsledkem je hotová obec. Problém nastává v momentě, kdy obyvatelé mají uspokojeny nejdůležitější potřeby a žádají potřeby zbytečné. Obec se bude muset rozrůstat a jak jinak než na úkor sousedů. Náhle je zde potřeba vojáků. Oproti ostatním v obci, kteří obstarávají životní potřeby, vojáci disponují se životem a smrtí, ať už se

¹ PLATÓN. Ústava. 4. opravené vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-142-0. S 275.

² PLATÓN., pozn. 1, s. 92, 93.

³ PLATÓN., pozn. 1, s. 93.

svou vlastní či cizí.⁴ V prvotní Platónově obci se neděje nespravedlnost a lidé nemohou být zhýčkaní, protože občané jsou stále jen zaneprázdnění zaopatřováním životních potřeb. Následkem růstu obce a uspokojováním právě zbytečných potřeb občanů však dochází k poškození mravů. Touha po materiální rozmařilosti z obyvatelů dělá lidi zhýčkané a zkažené.⁵

Zdravá obec zajišťuje základní lidské potřeby, vyhovuje základním a také vyšším potřebám života. Vyšší potřeby nejsou v širším slova smyslu potřeby kulturní, ale to, co člověka dělá člověkem. V tomto vyšším smyslu je člověk statečný a spravedlivý. Spravedlivý člověk vydává ze sebe maximum, statečný je ukázněný a za všech okolností stojí za svým přesvědčením. Platón tomuto člověku říká mravně vypracovaný. Toto mu zajišťuje obec. Obec je dále bezpečná. Je nutné, aby takto bezpečná byla uvnitř i navenek. Bezpečnost navenek znamená, že se nestane obětí útoku. Bezpečnost uvnitř znamená, že obec je jednotná a lidé zde nepřekypují bohatstvím ani netrpí chudobou. Taková obec má svou budoucnost. Má své vedoucí. Stará se o jejich výběr i výchovu. Občané nemají strach. Každý podává svůj maximální výkon a nemusí se strachovat o holý život. Z tohoto důvodu je tato obec šťastnou obcí. Všechny dobré lidské vlastnosti nepřicházejí ale z nebes, ale z člověka. „Zdali pak tedy zcela jistě nemusíme uznávat, že v každém z nás jsou tytéž jevy a vlastnosti jako v obci? Vždyť snad odjinud tam nepřišly. Bylo by věru směšné, kdyby se někdo domníval, že cit vznětlivosti se nedostal do obcí z jednotlivců, kteří totiž mají takovouto pověst, jako obyvatelé velké Thrákie, Skythie a vůbec severních krajů, a nebo cit touhy po vědění, který jest asi podle obecného mínění nejpříznačnější pro naši zemi, nebo smysl pro hmotný zisk, jež bychom především našli u Foiničanů a obyvatelů Egypta.“⁶ Platón ví, že naše snahy, city a dojmy jsou něčím, co se nevyskytuje venku v prostoru, ale uvnitř našeho těla.⁷

V době, kdy Platón uvažuje o problémech světa jako celku, určuje duši jako něco, co uvádí v pohyb samo sebe. Potom tedy to, co samo sobě dává pohyb, nepotřebuje žádný vnější impuls. Naše duše rozhoduje sama o sobě. Existují různé možnosti jejího bytí. Proto tedy cítíme bolest, radost, štěstí a neštěstí. Na jedné straně

⁴ PATOČKA, Jan. Platónova péče o duši a spravedlivý stát. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-476-3. S. 196-199.

⁵ PLATÓN., pozn. 1, s. 97.

⁶ PLATÓN., pozn. 1, s. 175.

⁷ PATOČKA., pozn. 4, s. 237-239.

máme v sobě sílu k činům a konání. Na druhé straně je to názor a pohlížení. Je tu ještě třetí stránka, ve které tkví naše vůle, sebeúcta, ctižádost a individualita. Zde vidíme podobnost s obcí. V obci jsou tři vrstvy, vrstva zákonodárců, strážců a výrobců. Každá z těchto vrstev zde plní svoji určitou funkci, stejně jako složky naší duše. V duši stejně jako v obci je nutná existence moudrosti, statečnosti i kázně. Pokud jsou tyto části v souhře a harmonii je jejich výsledkem stejně jako v obci zdatnost a kvalita.⁸

2.2 Aristotelovo pojetí obce

Aristoteles ve své třetí knize vymezuje polis jako seskupení občanů, které je pro život soběstačné. Politická věda má dle Aristotela za východisko určité základní principy. Aristoteles svou Politiku uvádí rozpravou o obecné povaze polis.⁹ „Poněvadž vidíme, že každá obec jest jakýmsi druhem společnosti a že každé společenství jest sestaveno za účelem nějakého dobra – neboť všichni lidé všechno konají proto, co se jim zdá dobrem -, jest zjevno, že sice všechna společenství směřují k nějakému dobru jako k cíli, ale zvláště a ze všech k nejvyššímu dobru to společenství, které ze všech má největší přednost a všechny ostatní v sobě zahrnuje. To jest tak zvaná obec a občanské společenství.“¹⁰ Aristoteles tedy svou analýzu polis začíná popisem polis jako společenství (koinónia), které je základním pojmem jeho politické teorie. Toto doslova znamená sdílení nebo partnerství. Účastníci koinónie při sledování určitého cíle jednají vždy společně. Aristoteles označuje tímto cílem dobro. Dalším rysem každé koinónie je, že zahrnuje přátelství a spravedlnost. Přátelství je chápáno jako spolupráce na společném díle a spravedlnost jako mravní principy, kterými by se lidé ve společnosti měli řídit.¹¹

Podle Aristotela je polis „složeným celkem“. Částmi polis jsou dvě menší společenství - domácnost a ves. Podle něj je mnohem důležitější domácnost. Ta je institucí, která se stará o výchovu a plození dětí. Je také centrem života pro větší část obyvatel obce, tj. žen, dětí a otroků.¹² Pomocí domácnosti uspokojujeme základní

⁸ PATOČKA., pozn. 4, s. 241-246.

⁹ MULGAN, R. G. Aristotelova politická teorie. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-69-0. S. 21.

¹⁰ ARISTOTELÉS. Politika. Praha: Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4. S. 37.

¹¹ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 22, 23.

¹² MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 51.

potřeby, jako je například rozmnožování. Pokud jsou tyto základní potřeby uspokojeny, začnou se domácnosti seskupovat, aby si zajistily jídlo, přístřeší a reprodukci nejen pro každodenní potřebu. Tímto vznikají obce. Následně pro zajištění odpočinku a nejlepšího naplnění lidského potencionálu, tedy dělby práce, potřebujeme seskupení více obcí, potřebujeme stát. Stát má být přirozený. Když chce lidská bytost dosáhnout svých přirozených cílů, má žít ve státě. Aristoteles mluví i o lidech mimo stát. Buď jako o podčlověku-zvířeti, nebo nadčlověku-bohu. Obec u Aristotela vzniká, protože lidé chtějí, ne že potřebují.

Pro Aristotela je typická neochota odchýlit se od hodnot společnosti, ve které sám žil. Tak jako polis, tak i domácnost byla pro něho pevnou součástí života, proto by nemohl přijmout její odstranění. Odmítá tedy Platónův komunismus. „ Obec jest jakýsi druh společenství, a nejdříve jest nutno míti společné místo; neboť místo jedné obce jest jedno a občané jsou společníky jedné obce. Bylo by však lépe, aby obec, která má býti dobře uspořádána, měla všechno společné, co společné býti může, a nebo by bylo lépe, aby jedno bylo společné, druhé nikoli? Občané totiž mohou vespolek míti společné i děti, ženy a majetek, jako v Platónově Ústavě; neboť tam Sókratés praví, že děti i ženy i majetek mají býti společné. Jest to tedy lepší tak, jak tomu v nynější době jest, a nebo by to bylo lepší podle navrženého uspořádání v Ústavě?“¹³ S tímto tedy co navrhoval Platón, Aristoteles nesouhlasí. Uznává, že zájmy polis se mohou střetávat se soukromými zájmy členů domácnosti a domácnosti jako celku. Jeho názorem je, že domácnost zabezpečuje mravní výchovu a je tudíž přesvědčen, že dobré uspořádání domácnosti je veřejným zájmem i částí předmětu politické vědy. Hlava domácnosti je pro něj zásadní postavou, spojovacím článkem mezi domácností a politickým společenstvím. Je ztělesněna občanem jako plnohodnotným členem polis. Svoji domácnost řídí jako vládce. Pokaždé se jedná o jiný druh vlády, podle toho, zda je to vztah mezi mužem a ženou, otcem a dětmi, pánem a otrokem.¹⁴

Dalšími základními prvky domácnosti jsou majetek a získávání bohatství. Fungování polis jako celku může ovlivnit i hospodaření domácnosti. Z toho vyplývá, že způsoby získávání a užívání vlastnictví nesmí být v rozporu s veřejným dobrem. Zásady, kterými se řídí získávání bohatství, probírá Aristoteles v první knize Politiky.

¹³ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 65,66.

¹⁴ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 51-53.

Řeší zde vztahy mezi výtěžným uměním a vedením domácnosti. Jedná se tu o otázku, do jaké míry by měla hlava domácnosti řešit získávání hmotného bohatství. Zde se nabízí tři možnosti. Za prvé se hlava domácnosti věnuje pouze výtěžnému umění, za druhé se hlava domácnosti věnuje výtěžnému umění jen částečně a v poslední řadě se hlava domácnosti věnuje výtěžnému umění pouze jako prostředku k důležitějším cílům. Bohatství spíše tedy využívá, než se zabývá jeho nabýváním. V tomto případě tedy na svůj majetek pouze dohlíží, ale práci přenechává jiným.¹⁵

¹⁵ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 61-62.

3 Občané

Attika je cíp středního Řecka, který je obklopen Egejským mořem. Jeho způsob života můžeme aplikovat skoro na celý řecký svět v 5-4. st. př.n.l., neboť Athény vládly více než stovce městských států a obcí na území kolem Egejského moře. Ve vrcholném rozkvětu Athén, tedy v polovině 5. století př.n.l. žilo v Attice zhruba 250 000 obyvatel. Osoby občanského původu tvořily pouze přibližně polovinu. Druhou část tvořily další společenské vrstvy.

Nejvyšší vrstvu tvořili občané; „pod občany rozumíme všechny svobodné obyvatele Attiky, kteří měli politická práva a podle toho se nazývali *politai*“.¹⁶ Další vrstvou byli takzvaní metoikové, spolubydlíci. Jednalo se o cizince, kteří se trvale usadili v Attice, a přesto, že byli osobně svobodní, neměli politická práva. Jejich život v polis se od života občanů poněkud lišil. Například tím, že metoikové museli platit daň a ten, kdo ji neodvedl, skončil v otroctví. Dalším rozdílem bylo, že nesměli vlastnit majetek. Toto je výrazně odlišovalo od občanů a připomínalo, že jsou cizinci. Dále bylo rozdílné třeba i to, že kdo zabil metoika, ať úmyslně či neúmyslně, soud při Palladiu to vždy označil jako neúmyslné zabití. Přesto byli metoikové pro obec velmi důležití. Z velké části se podíleli na hospodářském životě a přispívali k obranyschopnosti státu.¹⁷ Třetí vrstvou byli otroci. I když někteří řečtí autoři tvrdili, že se otrok ve své přirozenosti ničím neliší od ostatních lidí, otroctví nebylo odstraněno. Naopak, když Aristoteles odůvodnil otroctví tím, že je zapříčiněno vrozenými kvalitativními rozdíly, upevnil stávající poměry. Podmínka života otroků je jejich osobní nesvoboda. Otroka vydělává, pracuje a žije pro svého pána, je jeho majetkem.¹⁸

3.1 Občané u Platóna

V Platónově ideálním státu nemá v podstatě jedinec význam. Rodina pro něj není důležitá a majetek by měl být společný pro celou obec. Ne však pouze majetek, ale i ženy a děti. Platón vychází z toho, že mezi lidmi existuje přirozená nerovnost. Každý

¹⁶ BLEICKEN, Jochen. Athénská demokracie. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-055-6. S 101.

¹⁷ BLEICKEN, Jochen., pozn. 16, s. 102-104.

¹⁸ BLEICKEN, Jochen., pozn. 16, s. 108.

má získat to, co je mu přiměřené. Člověk má získat vládu sám nad sebou a být sám se sebou v souladu. Svobodný je ten, kdo dělá, co opravdu chce. Svoboda je sebeurčení prostřednictvím rozumu. Toto poznání předpokládá řád v duši daný spravedlností.¹⁹

Platón v ekonomické rovině načrtává obec tak, že každý člověk disponuje různým nadáním, to prospívá kvalitě práce a vede k dělbě práce. Spokojí se s jednoduchou stravou a počet jeho dětí odpovídá jeho majetku. To je však nerealistické, protože obec můžeme vylicít také jako s příliš velkými nároky. Tyto rostoucí nároky mohou vést ke konfliktům a válkám. Společnost založená na dělbě práce tedy musí mít své strážce, své nadřízené a podřízené.²⁰

Platón nevěřil v otroky od přirozenosti. Věřil v nesmrtelnost lidské duše a v její převtělování. I když předpokládá uspořádání duše pro všechny stejné, tak se přece jen člověk může narodit do takové sociální role, která je výsledkem fungování lidské duše na onom světě. Podle toho, jestli se spravovala dobře nebo špatně.²¹ Člověk se tedy může narodit s otrockou duší, je to zapříčiněno minulým životem. Ale žádná duše není od přirozenosti otrocká. S Platónovým zájmem o otroky se setkáváme až v Zákonech. I když zde otroky připouští, zdůrazňuje, aby s nimi bylo zacházeno správně, „nejen kvůli nim, nýbrž spíše sami kvůli sobě; správné zacházení s takovými lidmi záleží v tom, nedopouštět se vůči otrokům žádného příkoří a méně jim, je-li možno, křivdit než lidem sobě rovným“.²²

Ženám Platón nikde „nezavírá dveře“. Dokonce by prý pro blaho obce bylo nejlepší, kdyby všem ženám a mužům byli stanoveny všechny úkony společně. Zrovnoprávnění ženy a muže by napomohlo cíli obce. Z toho tedy vyplývá, že u Platóna by mohla být vládcem i žena.

¹⁹ RICKEN, Friedo. Antická filosofie. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISNB 80-7182-092-X. S 80.

²⁰ RICKEN, Friedo., pozn. 19, s. 77,78.

²¹ PLATÓN., pozn. 1, s. 393.

²² PLATÓN. Zákony. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3. S. 162.

3.2 Občané u Aristotela

„Pojem občana prostě se neurčí podstatněji žádným jiným znakem než tím, že má účastenství v soudu a ve vládě.“²³ Podle Aristotela pouze pobyt na určitém místě nedělá z člověka občana. Pobyt totiž charakterizuje i ne-občany, kterými jsou i například otroci a usedlí cizinci. Práva, která charakterizují občanství, je právo podílet se na uplatňování spravedlnosti a právo mít účast na politickém úřadu. Politický úřad Aristoteles rozlišoval na vymezený úřad, který lze zastávat jenom stanovenou dobu, a nevymezený úřad, který je zastáván po dobu neurčitou. Z toho potom definuje občanství na základě nevymezeného úřadu. Nevymezený úřad znamená například členství v poradním sněmu nebo lidovém soudu.²⁴ „Kdo se totiž může účastnit úřadu poradního nebo soudního, toho již nazýváme občanem té obce, obcí pak, prostě řečeno, nazýváme množství těchto občanů, které si dostačuje k samostatnému životu.“²⁵

V praxi můžeme za občana označit toho, kdo má rodiče oba občany. Pokud se účastnili správy obce, byli občané. Za občany musíme považovat také děti, které jsou sice ještě mladé a nedospělé, ale již se počítají. A také starce, kteří už nemají občanské povinnosti, a nazýváme je zestárlými.²⁶

Aristoteles rozdělil společnost do tří vrstev, velmi zámožní, velmi chudí a lidé uprostřed. Základ státu by měl být sestaven především ze střední vrstvy.

Součástí polis je domácnost. Klíčovou postavou je hlava domácnosti, která je spojovacím článkem mezi politickým společenstvím a domácností. Tato postava je ztělesněná občanem, který je plnoprávným členem polis. Má na starosti nejen rodinný majetek, ale také ostatní členy domácnosti, jejichž řízení provádí pomocí tří vztahů uvnitř domácnosti a v každém z těchto vztahů vystupuje jako vládce. Jedná se o vztahy - muže a ženy, otce a dětí, pána a otroka.²⁷ Vláda nad ženami a dětmi je vykonávána v jejich zájmu. Otec, vládoucí v zájmu svých dětí, je jim přirozeně nadřazen. Výchova žen má zajistit, aby ženy plnily svou roli účinně a v souladu se společnými záměry polis. Ženy byly pod dohledem svých manželů. Aristoteles přiznává, že tím, že podporuje udržení domácnosti z důvodu osobních rodinných vztahů a soukromého

²³ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 107.

²⁴ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 70.

²⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 108.

²⁶ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 107.

²⁷ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 53.

vlastnictví, je spojen s postojem odmítajícím rovnost žen.²⁸ Každá rodina je částí obce a „jest nutno děti a ženy vychovávat se zřením k zavedené ústavě, jestliže opravdu záleží na tom, aby i děti i ženy byly řádné a ctnostné, má-li obec býti řádná. A ovšem musí na tom záležet; vždyť ženy jsou polovicí svobodných a z dětí se stávají občané.“²⁹

Aristoteles vymezuje otroka jako jeden z nástrojů nutných pro existenci domácnosti a součást pánova majetku. Otroek je nesvobodný, protože nemá samostatnou hodnotu. Vláda pána nad otrokem je vykonávána výhradně v zájmu vládce. Protože je otroek prostředkem k dosažení cílů svého pána, jeho vlastní zájem není odlišný od zájmu pána. Otroectví je založeno na přirozených rozdílech. Otroek od přirozenosti se obvykle vyznačuje tělesnými odlišnostmi. Ale hlavní odlišnost je duševní, proto není možné rozpoznat otroka podle jeho fyzického zjevu, ale duševních hodnot. Člověk se stává otrokem, pokud je zajat ve válce, nebo se otrokem narodí. Ale není pravda, že všichni lidé, kteří jsou v otroctví, jsou otroci od přirozenosti. Otroek se liší od zvířat v tom, že sice nedisponuje rozumem, ale je schopen pochopit, co rozumné je.³⁰ Rozlišujeme dvě racionální části duše. Jedna řídí, radí, druhá cítí, touží a poslouchá. Otroek tedy má pouze tu druhou část. Na tomto je založeno Aristotelovo tvrzení, že otroectví některých lidí můžeme ospravedlnit přirozeností. Otroek není zcela neschopen rozumně uvažovat a jednat. Měl by mít některé mravní ctnosti jako například odvahu a sebeovládání. Otroectví může být ospravedlněno tím, že otroek je ten, komu chybí plný rozum. Aristoteles připouští to, že s přirozenými otroky se můžeme přátelit.³¹

I když ženy patřily k svobodnému obyvatelstvu, nenáležela jim politická práva. Pro Aristotela je žena méněcenná. I když má schopnost uvažovat, ne v dosti žádoucí míře. Žena je podřízená rozhodování muže, protože „žen ozdobou jest mlčení“.³² Výchova žen má zajistit, aby plnily svoji roli v souladu se společnými zájmy polis. Aristoteles podporuje zachování domácnosti, kdy důležité jsou pro něj rodinné vztahy a soukromé vlastnictví. „Neotřesitelná je jeho víra v hodnoty domácnosti a rodiny. Z počátku odvozuje přirozenost domácnosti z předpokladu, že vlada manžela nad manželkou a vlada pána nad otrokem je v souladu s vrozenými charakteristickými rysy člověka. Nyní můžeme vidět, že nenabízí žádný přesvědčivý empirický důkaz pro

²⁸ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 59.

²⁹ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 64.

³⁰ MULGAN., R. G., pozn. 9, s. 54, 55.

³¹ MULGAN., R. G., pozn. 9, s. 55, 56.

³² ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 63.

existenci těchto vrozených charakteristických rysů. Na místo toho se zdá, že jeho víra v tyto charakteristické rysy závisí na předpokladu, že sama domácnost musí být přirozená. Protože domácnost uspokojuje to, co Aristoteles považuje za základní lidské potřeby, musí v ní být vztahy založené na přirozených rozdílech, dokonce i když je nelze empirickým pozorováním snadno zjistit.“³³

³³ MULGAN., R. G., pozn. 9, s. 61.

4 Výchova a vzdělání občanů

4.1 Platónovo pojetí výchovy a vzdělání

Filosofii výchovy Platón líčí ve svém díle *Ústava*, kdy rozdíl mezi vzděláním a nevzdělaností ztvárňuje v podobě mýtu o jeskyni. Lidé uvězněni v jeskyni nevidí skutečný svět, pouze svět klamů. Některým se podaří utéci a ti se stávají vzdělanými. Malý filosofický rozhled tedy znamená naši nesvobodu.

Vzdělání má být pro všechny děti poskytnuto stejné. Následné rozdělení do tříd je založeno na zkouškách během vzdělávání a výchovy. Nadčasový je Platón v tom, že by ženy měly vykonávat stejné funkce jako muži.³⁴

Systém vzdělání a výchovy má upevňovat ideální stát. Jeho hlavní úkol je připravit strážce a vládce. Co se týče výchovy dětí, Platón uvádí, že dovednostem je třeba se učit již od dětství. „Tak například kdo má být dobrým rolníkem nebo stavitelem, má si hrát tak, že tento staví nějakou z dětských staveb a onen zase vzdělává pole; také malé nástroje, napodobeniny opravdových, má každému opatřovat pěstoun jednoho i druhého z nich a hledět, aby se hrou již napřed učili všem těm naukám, které je nutno napřed znát, například stavitel měřit nebo užívat krokvice a bojovník jezdit na koni nebo vykonávat nějakou jinou z takových činností; přitom se má pokoušet, aby hrami obracel záliby a touhy dětí tam, kam mají dojít jako dospělí. Základem výchovy je podle našeho názoru to pěstění, které by co nejspíše dovedlo duši hrajícího si chlapce k lásce k tomu, v čem bude povinen, až dospěje v muže, mít dokonalou znalost dobrosti té věci.“³⁵ Podporovat nadání je součástí výchovy. Základy výchovy jsou múzika a gymnastika. Znamená to tedy, že výchova je založena na hudbě a tělocviku.

4.2 Aristotelovo pojetí výchovy a vzdělání

Aristotelova duše je složena ze tří částí a ke každé části můžeme přiřadit složku výchovy. Duše rostlinná – výchova tělesná, duše živočišná – výchova mravní a v neposlední řadě duše rozumová – výchova rozumová. Všechny tři části duše tvoří harmonický celek a takto má probíhat i utváření jedince. Harmonický vývoj osobnosti

³⁴ RICKEN, Friedo., pozn. 19, s. 80.

³⁵ PLATÓN., pozn. 22, s. 12.

po stránce morální, tělesné a intelektuální slouží jako nástroj výchovy.³⁶ Za nejdůležitější považuje Aristoteles výchovu tělesnou. Tělesná výchova zaručuje statečnost a tu Aristoteles považuje za nezbytnou ctnost a vlastnost dobrého občana. Je to nutné opatření proti válce. Mravní výchova má za účel ovlivnit morální stránku člověka. Základní mravní zákony jsou člověku přirozeně dány a odpovídají světovému řádu. Tomuto řádu se připodobníme skrze lásku a dobro. Člověk není pouze součástí přírody, ale s pomocí rozumu je nad přírodou a díky tomu může jednat svobodně a uvědoměle. Nejde zde pouze o ctností poznání, ale je důležité, aby si člověk osvojil ctnostné jednání a ctnostným se stal. „Dobrymi a ctnostnymi se lidé stávají trojím prostředkem. Tím trojím prostředkem jest přirozenost, zvyk a rozum.“³⁷ A výchova rozumová je předpoklad právě k mravnímu jednání.

Výchovu dětí Aristoteles dělí na tři sedmiletá období od narození až do jednadvaceti let. Rozdělení těchto období nemusí být striktní, je potřeba postupovat podle přírody a pomocí výchovy pouze doplňovat mezery.³⁸ Výchova má být uzákoněna a především veřejná. „Poněvadž však celá obec má jen jeden účel, jest zřejmo, že také výchova musí býti jedna a tatáž pro všechny a že péče o ni musí býti věcí společnou, nikoli soukromou, jako dnes, kdy se každý o výchovu svých dětí stará sám a soukromě je vyučuje předmětům podle vlastní volby. Společné úkoly vyžadují společné přípravy.“³⁹ „Celkem se vyučuje čtyřem předmětům, gramatice, tělocviku, hudbě a za čtvrté někde kreslení; mluvnici a kreslení jako předmětům užitečným pro život a často potřebným, tělocviku pak jako předmětu, který vede k mužnosti.“⁴⁰ Výchova je tedy především pro chlapce, dívky byly předurčeny k péči o rodinu.

O zdatnost malých dětí pečujeme ihned od narození. V nejtětlejším věku máme nejlépe zaměstnat děti hrou, při které by měly dostatek pohybu. Také by se měly seznamovat s pověstmi a bájemi. Toto všechno slouží jako příprava pro budoucí povolání. Takové děti by měly být vychovávány doma a být co nejméně mezi otroky.

³⁶ ŠTVERÁK, V. Stručné dějiny pedagogiky. 2. dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. S. 34.

³⁷ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 275.

³⁸ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 288.

³⁹ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 289.

⁴⁰ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 291.

Měly by být tak ochráněny před nevhodnou mluvou a nevhodným chováním. Není také správné zakazovat dětský křik, který je pro dětské tělo určitým druhem tělocviku.⁴¹

Je také zapotřebí účelně vyplnit volný čas, který přispívá ke šťastnému životu. Volný čas se dá vyplnit hudbou. Hudba je tedy dokladem toho, že vzdělání nemusí být pouze užitečné, ale také ušlechtilé nebo krásné.⁴²

⁴¹ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 285-288.

⁴² ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 293.

5 Vládci, ústavy a zákony

5.1 Vládci, ústavy a zákony u Platóna

Za prvotní svět Platón pokládal svět idejí a za druhotný svět věcí, který je již pouze odvozený. Všechny obecné ideje chápal jako duchovní neměnné podstaty a na vrchol postavil ideu dobra. Právě bytí spočívá právě ve světě idejí a svět smyslových jevů je pouze odvozený, stojí mezi bytím a nebytím. Vzájemný vztah formuloval třemi způsoby. Smyslové věci vznikají napodobováním. Ideje mají jako své vzory, s kterými pak prokazují shodu. Druhá formulace zní, že smyslové věci jsou účastny na idejích. A třetí, že ideje jsou přítomny ve věcech.⁴³

Ústavy podle Platóna tak, jak se vyvíjejí, jsou: aristokracie, dále oligarchie, po ní vznikající demokracie a na konec tyranie. Změna každé ústavy závisí na třídě, která zaujímá vedoucí místa. Nejlepší vláda bude, pokud bude vládnout nejlepší jedinec, případně takových jedinců bude více.

Platón rozdělil obyvatelstvo na tři vrstvy, odpovídajícím složkám lidské duše. Jedná se o žádostivou, vznětlivou a rozumovou část. Žádostivá část v nás probouzí touhy a potřeby, které jsou následně využívány nebo řízeny vznětlivou částí. Platón toto nazývá jako THYMOS. Thymos pak žádostivost ovládá buď k dobrému, nebo nechá naše touhy šlehat různými směry. Rozumem, třetí a řídicí částí duše, by měl být Thymos ovládnut.⁴⁴ Podle toho, která složka u nás převládá, jsme předurčeni k určité funkci. Vládcům-filosofům je předurčena k získání moudrost, proto jsou schopni řídit stát. Strážcům je vrozená statečnost a pevná vůle, proto jsou schopni potlačovat povstání ve státě a bránit ho, pokud je napaden. Ctností řemeslníků a zemědělců má být uměřenost a ukázněnost, poslouchají vládce a plní své výrobní funkce. Spravedlnost je charakterizována jako celostátní ctnost a uskutečňuje se pouze, pokud filosofové vládou, strážci chrání a řemeslníci, zemědělci vyrábějí. Ideální stát musí podle Platóna podporovat náboženství, výchovu a vzdělání. Strážci nesmějí mít soukromý majetek ani rodinu a stát se stará o jejich výchovu a vzdělání.⁴⁵ Ideální stát je tedy společenství: 1.

⁴³ ALEXANDROV, G. F. Dějiny filosofie I. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1950. S. 165, 166.

⁴⁴ ŽEGKLITZ, Jaromír. Velké postavy politické filosofie: [Sborník přednášek]. Praha: Občanský institut, 1996. ISBN 80-901659-5-8. S. 7.

⁴⁵ ALEXANDROV, G. F., pozn. 43, s. 180, 181.

zemědělců a řemeslníků, kteří vyrábějí, 2. vojáků, kteří střeží bezpečnost, 3. filosofů – vládců, kteří řídí stát.

Vyvstává zde otázka, proč by měli vládnout právě filosofové, proč vládci potřebují filosofickou moudrost. Na toto odpovídá Platón na začátku sedmé knihy Ústavy. Je zde popsáno podobenství o jeskyni, které vysvětluje postavení člověka a jeho vědění. Představme si skupinu lidí sedících v podzemní jeskyni. Lidé se nemohou otáčet a jsou spoutaní tak, že sedí čelem k zadní stěně jeskyně. Za těmito vězni je někde světlo a mezi ním a těmito lidmi se hýbají různé sochy a loutky. Sochy a loutky vrhají různé stíny na stěnu, na kterou se právě vězni dívají. Jelikož tito lidé nemají žádnou jinou zkušenost, jsou přesvědčeni, že tyto stíny na stěně jeskyně jsou skutečností. Někteří z těchto lidí se však osvobodí z pout a jsou schopni se otočit. Následně zjistí, že to, co po celou dobu považovali za skutečnost, bylo pouhým stínem a fikcí. Některým vězňům, kteří toto pochopili, se zadaří proniknout ven z jeskyně na denní světlo. Potom, co přestanou být oslepeni světlem, si uvědomí, že svět venku je mnohem skutečnější, než cokoli co se odehrává v jeskyni. A jsou to právě filosofové, kteří se dostali ven z jeskyně na světlo a kteří uchopí tu skutečnost. Ostatní lidské bytosti jsou v situaci vězňů, kteří se pouze dívají na stěnu. Filosofové jsou tedy jediní způsobilí k tomu, aby vládli. Uvědomí si, že slunce je zdrojem veškeré pravdy, života a dobra. Následně se filosofové vrátí do jeskyně, aby vládli ostatním lidem. Sice to pro mě představuje nepříjemný úkol, ale je to jejich povinnost. A jelikož je to nepříjemné, Platón tvrdí, že právě díky tomu nebudou propadat korupci.⁴⁶

Filosof je ten, který umí pochopit a poznat, co je předmětem konečného pochopení a poznání. Je to tudíž ten, který dosahuje pravdy, kterou nevyužíváme pouze v našich proměnlivých situacích, ale pravdy, která je definitivně platná. V tomto rozdílu se filosof umí správně orientovat. Je to on, který za mnohými krásami vidí krásu jednu, za množstvím dobra vidí dobro jedno, za množstvím lidí vidí jejich lidství. Z tohoto vyplývá, že takovému filosofovi je možné svěřit stráž. Může vykonávat stráž nad tím, co je trvalé v životě i v obci. Strážce všeho tohoto musí být právě filosof. Musí zde zajistit, že obec bude dokonalou, spravedlivou, moudrou. Jemu jsou jasné všechny pevné body, na kterých stojí obec. Musí to být člověk přátelský a nesobecký. Musí být schopen vést obec k její dokonalosti. Čím více je filosof veden tímto směrem, tím méně

⁴⁶ ŽEGLITZ, Jaromír., pozn. 44, s. 8,9.

se ubírá směrem jiným. Nebude se tedy zabývat například svým obohacováním. Filosof by měl zasvětit filosofii celý život a celou svou energii. K tomu musí mít samozřejmě mimořádné nadání. Znakem takového nadání je hlavně paměť.⁴⁷ „A tak se před námi najednou objevuje filosof v obrazu všech lidských zdárností, afirmativních stránek lidskosti, které jsou základem pro dokonalost všech v obci, která není nakonec nic jiného nežli promítnutím této lidské zdárnosti do lidského společenství. A protože je tomu tak, protože lidská zdárnost se objevuje v podobě filosofa, proto je filosof určen k vládě v obci. Shoda mezi zdárnou obcí a filosofem není něčím nahodilým, nýbrž je to vnitřní sklenutí, vnitřní spojení.“⁴⁸

V době psaní Ústavy si Platón myslel, že vědění o idejích je podmínkou pro výkon politické moci. Neexistují zvláštní zákony, které by formulovaly vládu filosofů, ani zákonná opatření proti zneužívání moci. Jeho pojem vědění spočívá na představě dovednosti. Zpočátku Platónova etika vědění vylučuje každý omyl a vylučuje i možnost, že někdo zná dobro, ale nejedná s ním v souladu. Forma vlády filosofa je tedy nutně spravedlivá. Základem tohoto jeho ideálu jednoty filosofie a politiky, teorie a praxe je sókratovský paradox, podle kterého mravní selhání spočívá na intelektuálním omylu. Ale později se Platón od tohoto předpokladu odklonil a připustil i takové faktory, jako je tělesná nedostatečnost a špatná výchova. Z toho vyplývá, že to, že dobro je známé, ještě nezaručuje, že bude též uskutečňováno. Nyní zastává stanovisko, že forma vlády založená pouze na filosofickém vědění je pro člověka nevhodná. Postoj k principu vlády filosofů se zásadně změnil po dialogu Politikos. V Zákonech Platón mluví o státě, v němž je každý chráněn před každým, protože absolutně nevládne ani jedinec, ani skupina, ale zákon.⁴⁹

Obec by měla mít společnou výchovu, společně konat ve válce i míru a králi by měli být ti, kteří se ukázali být nejlepší ve filosofii a nejschopnější ve válkách.

Právě v době, kdy Platón psal své poslední dílo, Zákony, již definitivně věděl, že jeho teorie o obci nikdy nebude skutečností, ale je to pouhý sen. V posledním svém díle popisuje, jak by mělo vypadat druhé nejideálnější uspořádání obce. Ženy nemusí

⁴⁷ PATOČKA., pozn. 4, s. 282-284.

⁴⁸ PATOČKA., pozn. 4, s. 285.

⁴⁹ GRAESER, Andreas. Řecká filosofie klasického období. 2. vyd. Praha: OIKEYMENH, 2000. ISBN 80-7298-019-X. S. 257-259.

zastávat pozici vojáků a vládcí nemusí být pouze filosofové. Elita bude moci uzavírat manželství a také vlastnit majetek. A obec bude řízena velmi přísnými zákony.

Podle Platóna není žádný zákon, který by vláda zavedla kvůli prosazování svých vlastních zájmů. Existuje pouze právo dané samotným bohem a toto právo může přinutit vládcé, aby chránili zájmy všech. Platón tedy chce aplikaci zákona prezentovat tak, že zákon je suverén. „Pak je ovšem na místě nejprve otázka, jaká kritéria pro vládu zákona jsou v Platónově pojetí důležitá. Zcela obecně řečeno jde o dva základní rysy: (1) Zákon jako suverén nemůže být podřízen žádné výsadě. To znamená: ani jednotlivá osoba, ani skupina osob nemohou disponovat autoritou, jež by se vymykala zákonem předepsané kontrole. (2) Každý, úředník stejně jako občan, je bez ohledu na osobu právním subjektem a má určité povinnosti, jež lze vymáhat.“⁵⁰

Platón v Zákonech řeší otázku, jaké podmínky musí mít zákonodárce, aby byl schopen sám uspořádat obec. „Dejte mi obec ovládanou tyranem, tak řekne, a tyran budiž mladý, dobré paměti, učenlivý a svou přirozenou povahou statečný a velkoduchý; a o čem jsme již dříve pravili, že se má přidružovat ke všem částem dobrosti, to ať se i nyní přidružuje k tyranově duši, jestliže má být nějaký prospěch z jeho ostatních vlastností.⁵¹ Platón si tedy myslí, že nejlepší obec by vznikla z tyranidy, dále z královské ústavy a v poslední řadě z demokracie. Zato zřízení jako oligarchie nemůže dát vzniknout něčemu takovému, jelikož je v ní více držitelů moci.⁵²

Co se týká Platónova výkladu rovnosti před zákonem, zde pokud má každý určitá práva a povinnosti, tak jsou si všichni před zákonem rovni. Znamená to, že každý může vést proces proti každému, i proti úředníkovi. Platón ovšem pracuje s pojmy jako „lepší člověk“ a „bezvýznamný člověk“. Mezi nimi nemůže být ryzí rovnost. Proto existují různé počty a člověk by měl mít možnost tyto veřejné počty požívat. Aby mohl být chráněn princip vlády zákona, je zde existence dvou orgánů, které na sebe navzájem dohlížejí. První skupina jsou strážci zákona, kteří například přezkoumávají majetkové odhady, podílejí se na rozhodnutích o hrdelních zločinech a účastní se vyšších

⁵⁰ GRAESER, Andreas., pozn. 49, s. 259, 260.

⁵¹ PLATÓN., pozn. 22, s. 99.

⁵² PLATÓN., pozn. 22, s. 100.

odvolacích soudů. Funkce těchto strážců je však podřízena kontrole. Druzí tedy jsou kontrolní důstojníci. Samozřejmě i tito mohou být žalováni.⁵³

5.2 Vládci, ústavy a zákony u Aristotela

Aristotelova teorie polis říká, že součástí každé polis je vládnutí týkající se vládce i poddaného. Politické společenství existuje na základě vlády nad ostatními společenstvími, a proto se politika zabývá výkonem moci. Aristoteles kritizuje obecný názor, že všichni vládou stejným způsobem. Říká, že různé typy vlád se liší kvantitativně i kvalitativně. Nejdůležitější rozdíly jsou podle něj v cílech a záměrech. Rozlišuje vlády na svobodnou a despotickou. Svobodná vláda je taková, kdy se vládce stará o zájmy poddaného. Vláda despotická znamená, že vládce nevládne v zájmu svých poddaných, ale v zájmu svém. Podle Aristotela si někteří lidé despotickou vládu zaslouží, proto to vždy neznamena, že tato vláda je špatná. Svobodnou vládu Aristoteles dále rozlišuje na královskou a politickou. Královská je vláda lepšího nad horším a politická je vláda rovných nad rovnými. V politické vládě se střídají vládcí a ovládaní. Nikdo nedisponuje nadprůměrnými schopnostmi, kterými by mohl ospravedlnit svou vládu. Každý má nárok na určitý podíl ve vládě. V případě královské vlády však poddaní nemají účast ve vládě žádnou. Aristoteles tedy rozděluje tři obecné typy vlády: despotickou, politickou a královskou.⁵⁴

Po rozlišení vlád Aristoteles pokračuje prozkoumáváním ústav, kolik jich je a jaké to vlastně vůbec jsou. Pokud si nejdříve vymezíme správné ústavy, bude pak jednodušší pochopit i ústavy zhoršené. Ústava, správa znamená nejvyšší moc obce, kde může vládnout jeden, několik mužů nebo množství. Pokud se vládne v obecný prospěch, jsou to ústavy správné. Pokud tyto ústavy dbají pouze na svůj prospěch, jedná se o jejich zhoršené varianty. Pokud se vládou jednoho sleduje obecný prospěch, jedná se zde o království, při vládě několika málo nejlepších mužů mluvíme o aristokracii. V co největší obecný prospěch vládou i mnozí a to v ústavě pod jménem políteií.⁵⁵ „Odrůdami uvedených ústav jsou tyto: tyranida jest odrůdou království, oligarchie aristokracie a demokracie políteie. Neboť tyranida jest samovládou, která hledí

⁵³ GRAESER, Andreas., pozn. 49, s. 262, 263.

⁵⁴ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 48-50.

⁵⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 119.

prospěchu samovládcova, oligarchie prospěchu zámožných a demokracie prospěchu chudých, ale cíl obecného prospěchu nemá žádná z nich.“⁵⁶

O království a tyranii můžeme pojednat současně, neboť tak to někdy prováděl i sám Aristoteles. Obojí jsou druhy monarchie, která je vládou jednoho člověka, ale liší se druhem zájmu, který vládce sleduje. U krále je to zájem společný, u tyрана zájem vlastní. Královi poddaní jsou poddanými dobrovolně, tyranovi nedobrovolně. Vládu tyрана můžeme označit jako despotickou a přirovnat k vládě pána nad otrokem. Vládu krále můžeme označit jako svobodnou a přirovnat k vládě otce nad jeho dětmi.⁵⁷ „Král má být strážcem nad tím, aby ti, kteří mají jmění, netrpěli žádným bezprávím, a lid aby nebyl v ničem utiskován; tyranida však, jak již často bylo řečeno, nijak nehledí obecného blaha, leč pro vlastní prospěch. Proto také tyрана vyznačuje úsilí o peníze, krále spíše úsilí o čest; tělesnou stráží královou jsou občané, tyranovou cizí námezdníci.“⁵⁸

Království podle Aristotela je rozlišeno na pět druhů. První je království spartského typu, kde král zodpovídá jen za náboženské a vojenské problémy. Druhým druhem je kombinace království a tyranie. Krále poddaní uznávají a nechají se jím pro jeho ochranu zaměstnat. Třetí druh je aisymnéteia – diktatura. Jedná se o volenou tyranii. Aisymnétes vládne dle zákona, je volený. Sice se zde jedná o despotickou vládu, ale mezi království je zařazena, jelikož s tím poddaní souhlasí. Čtvrtý druh království není tyranii, královský úřad se dědí, poddaní jsou poddanými dobrovolně a podle zákona. Posledním druhem je absolutní království. Vládne zde jeden člověk, který řídí vše. Je nadřazen zákonům a jeho vláda je absolutní. Obecný pohled Aristotela je ten, že království je typem vlády, který patří do primitivnější etapy politického rozvoje.⁵⁹

Aristokracii můžeme definovat jako vládu více jedinců ve společném zájmu. Základem aristokracie je ctnost. Vládnu zde muži, jejichž ctnost je opravdová nebo absolutní. Aristoteles popisuje ideální království, jako království absolutní a tím vyvolává dojem, že v ideální aristokracii vládne několik mužů, kteří ostatní převyšují ctností. Aristoteles používat pojem aristokracie také k označení neideálního zřízení a nazýval ho takzvaná aristokracie. Zde je ctnost či hodnota zásadou rozdělování. U

⁵⁶ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 120.

⁵⁷ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 86.

⁵⁸ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 213.

⁵⁹ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 88.

takzvané aristokracie Aristoteles rozlišuje její tři druhy. První druh je spojením ctnosti a bohatství. Druhý spojením ctnosti a demokratického principu svobody. A třetí je spojením bohatství a svobody. Aristoteles objasňuje, že bohatství je cestou k aristokratickým hodnotám, protože umožňuje lepší původ a vychování. Žádné takzvané aristokracie nejsou čistě aristokratické. Takzvaná aristokracie je tedy zřízením smíšeným.⁶⁰

Oligarchii chápeme jako formu zřízení, kde několik jedinců vládce pro svůj vlastní zájem. Dominují zde bohatí a cílem i distribučním principem oligarchie je majetek. Aristoteles popisuje čtyři druhy oligarchie. První se blíží politeíi, kde je vláda v souladu se zákonem a slovo v úřadu je dáno majetkem. Toto slovo má ten, kdo má dostatek majetku. V druhém druhu vládnou vládci podle zákona, je jich méně, ale jsou více bohatí. Třetí druh vyžaduje, aby se členství ve vládnoucí třídě dědilo. Poslední druh znamená ještě méně vládců více bohatých, kteří vládnou bez ohledu na zákony.⁶¹ „Svrchovanými vládci se stávají lidé, nikoli zákon.“⁶²

Největší pozornost věnuje Aristoteles demokracii, která převažovala jako forma vlády v Athénách více než sto let. Demokracie znamená doslovně vládu lidu. Aristoteles ji chápe jako vládu lidu prostého. Vládne tedy většina, která se skládá především z chudých. Princip demokracie je svoboda. Svoboda znamená svobodný původ a život, jaký si kdo přeje. Demokracie znamená rovný podíl pro všechny. Dle Aristotela je rovnost aritmetická, což znamená nadřazenost většiny a omezení práv menšiny. Státní správa je v rukou soudržné většiny, která se nazývá démos. Diskuse v demokracii znamená, že všichni diskutují o všem. Podobně i v soudnictví rozhoduje porota vybraná z lidu. Úřady jsou přístupné každému. Úředníci mají stanovenou dobu, po kterou zastávají úřad, a omezenou možnost znovujmenování. I demokracie se dělí na čtyři hlavní druhy. První je demokracie umírněná, zde je nutné mít pro zastávání úřadu majetek. Zemědělský lid v tomto případě bude mít na úřad málo času a přenechá rozhodování úředníkům voleným z urozených. Ti budou vládnout v mezích zákona. Druhý druh demokracie je založen na tom, že úředníci nemusí mít žádný majetek a právo na úřad mají všichni. Protože však toto není placeno, většina obyvatel si politickou činnost nemůže dovolit. Vládnutí je dle zákona. Třetí druh demokracie

⁶⁰ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 88-91.

⁶¹ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 92,93.

⁶² ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 161.

znamená, že občany mohou být všichni svobodní muži včetně cizinců a dětí bývalých otroků. S těmito předchozí dva druhy nepočítaly. Zde je účast v úradech placená. Poslední je demokracie extrémní. Úřad je zde placený a vláda hájí zájmy chudých a podle lidových dekretů, které nehledí na zákony. Je to podobné tyranii, protože se jedná o jednání nezákonné a ve vlastním zájmu. Aristoteles přiznává, že rovnost, která je jedním z hlavních principů demokracie, nemusí nutně znamenat nadvládu většiny, ale může zajistit ochranu svobod většiny.⁶³

„Políteiá totiž, prostě řečeno, jest směsí oligarchie a demokracie. Políteiemi se obvykle nazývají ústavy, které se kloní k demokracii, ty pak, které se kloní více k oligarchii, aristokraciemi, protože s větší zámožností bývá také spíše spojeno vzdělání a urozenost. Mimo to, jak se zdá, zámožní mají již to, pro co se lidé nespravedliví dopouštějí bezpráví; proto také bývají nazýváni muži šlechtnými a váženými.“⁶⁴ Aristoteles se nevyjadřuje úplně o organizaci políteie. Existuje totiž mnoho způsobů, jak se může kombinovat demokracie a oligarchie. Políteia existovala ve své formě velmi málokdy. Je to spíše ideál. Zřízení některých měst se tomuto ideálu přibližují.⁶⁵

Obec by mohla být i z otroků a ostatních živých tvorů, ale toto je nemožné, neúčastní se blaženosti ani života podle svobodného rozhodování. Avšak obec má mít péči o ctnost, protože jinak se z tohoto společenství stává spojenectví, které se od ostatních vzdálených spojenců liší jen místem. Zákon se tak stává pouze úmluvou, nemůže však občany učinit dobrými a spravedlivými. I kdyby se tato místa sloučila v jedno, ještě by to nebyla jedna obec. Kdyby obyvatelé neměli společné pouto v ničem jiném, než ve směně a válečném spojenectví, stále by to ještě nebyla obec. Je tedy patrné, že obec není společenství místa ani k ochraně proti vzájemnému křivdění ani pro směnu. Obec je společenství dobrého žití v domácnostech a rodech. Účelem je dokonalý a soběstačný život. Lidé musí bydlet na jednom místě a uzavírat spolu sňatky. Proto v obcích vzniká příbuzenství, rody, obětní společenstva a družný život. Jedná se o přátelství, které je svobodným rozhodnutím pro společné žití. Polis je pak společenství rodů a míst pro dokonalý, soběstačný a blažený život. Účelem politického společenství

⁶³ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 93-96.

⁶⁴ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 162.

⁶⁵ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 97-99.

jsou tedy krásné skutky a ne pouhé soužití. K takovému společenství nejvíce přispívají ti, kteří ostatní převyšují ctností.⁶⁶

Je tedy otázkou, kdo má mít v obci svrchovanou moc. Je komplikované říci, zdali to mají být lidé zámožní, ctnostní, jeden nejlepší, nebo tyran. Kdyby si chudí, kteří tvoří většinu, rozdělili majetek bohatých, bylo by to zřejmě bezpráví. Tento zákon nemůže být spravedlivý. Stejně tak není spravedlivé, aby vládla menšina bohatých. Také by mohli vládnout ctnostní a mít svrchovanou vládu nade všemi. Všichni ostatní by tedy neměli občanská, čestná práva, protože spravování úřadu je poctou a tudíž by ostatní byli bez občanských poct. Ještě více lidí bez občanské pocty by bylo, kdyby vládl jeden nejzdatnější. Tak by svrchovanou moc měl člověk a ne zákon.⁶⁷

Pro existenci obce a pro dobrý život je důležitá výchova a ctnost. Ti, kteří si činí nárok na úřad, uplatňují tento nárok z různých důvodů. Bohatí proto, že jim patří většina půdy. Svobodní a urození proto, že urozenost je všude ctěna. „Jsou-li tedy v jedné obci všechny složky, totiž lidé osobně zdatní a dobří, bohatí a urození, a mimo to ještě i množství jiných občanů, bude tu ještě spor o to, kdo má vládnouti, či nebude? V žádné z ústav nahoře uvedených nemůže ovšem býti pochybné rozhodnutí o tom, kdo má vládnouti – neboť se od sebe různí právě těmi, kdo vládnu, například jedna se opírá o bohaté, druhá o muže osobně zdatné, a tak i v každé ostatní.“⁶⁸

Ve všech ústavách rozeznáváme tři složky, které musí být dobře uspořádány. Pak je dobře uspořádána i ústava. Tyto tři složky jsou rada, která se týká společných záležitostí, dále úřady a třetí je soudnictví. Rada rozhoduje o válce a míru, o zákonech, o smrti, vyhnání, zabavení majetku, o spojenectví, o úřadech, o účtování. Rozhodování o tom všem by mělo být svěřeno buď všem občanům, nebo jen některým, a to každý aby rozhodoval o něčem jiném, nebo může být rozhodování o něčem svěřeno všem a některé problémy budou řešit jenom někteří. Pokud rozhodují všichni o všem, je to demokracie. To, že rozhodují všichni, se ale děje více způsoby. Jeden je takový, že občané vykonávají každý část své moci, nevykonávají ji všichni dohromady. Jiný způsob je takový, že všichni rozhodují hromadně. Za tím účelem se také scházejí a rozhodují. O ostatních záležitostech se radí úřady. Další způsob je takový, že se občané

⁶⁶ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 121-124.

⁶⁷ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 125.

⁶⁸ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 132.

sejdou k volbě úřadů, k účtování, radí se o válkách a vše ostatní obstarávají úřady. Tyto úřady by měly být tvořeny z odborníků. Poslední způsob spočívá v tom, že se všichni hromadně radí o všem a úřady o ničem nerozhodují, ale předkládají jen své návrhy. Znamená to, pokud rozhodují o všem jenom někteří, je to oligarchické. Pokud někteří rozhodují pouze o něčem a o něčem rozhodují všichni a o zbytku úředníci, je ústava aristokracií. O ostatním zde rozhodují úředníci a to ustanovení volbou nebo losem.⁶⁹

U úřadů je důležité, kolik jich je, o čem rozhodují, jak dlouho fungují, jestli úřad má zastávat jedna osoba pouze jednou, či vícekrát a tak dále. „Úřady jsou jednak politické, které se týkají buď péče o všechny občany vzhledem k určité činnosti, jakou je například úřad vojevůdce nad vojíny, nebo o část, jako jest úřad dozorce nad ženami a dětmi; jednak jsou hospodářské – často totiž bývají voleni dozorcí na obilné míry -; jednak jsou ještě služební, pro něž ti, kteří jsou zámožní, určují otroky.“⁷⁰ Úřady jsou oprávněny o problémech se radit, rozhodovat a dávat rozkazy. Právo rozkazovat je znakem úřední moci. Co se týká obsazování úřadů, úředníci mohou být obsazováni volbou nebo losem, nebo obojím způsobem.⁷¹

Žádná obec nemůže být bez nutných úřadů a také úřadů, které mají na starost pořádek a úpravu. Nutné úřady plní funkci péče o trh, kde je dohlíženo na smlouvy a pořádek. Další úřad má na starosti dozor veřejných i soukromých budov města. Tento úřad se většinou nazývá úřadem policejním. Podobný úřad se stará o totéž, ale na venkově a mimo město. Toto jsou úřady takzvané péče. Následujícím úřadu občané odvádějí veřejné poplatky, ten je opatruje a rozděljuje. V jiném úřadě se jedná o zapisování soukromých smluv a podávání žalob. Dále je to nenáviděný úřad, který vykonává rozsudky, hlídá vězně a vymáhá pokuty. Následně jsou tu úřady neméně nutné s vyšším postavením, které se starají o ochranu měst a jsou využívány v případě války. Jeden z úřadů je však nejvyšší. Jedná se o úřad, který řeší výsledky a návrhy, o nichž rozhoduje lid. Jeho členové se nazývají předporadci a v demokraciích je to nazýváno radou. Poslední úřad se stará o bohoslužby.⁷²

Co se týká soudnictví, musíme si uvědomit tři aspekty. První je to, odkud se mají soudci vybírat, za druhé co mají soudy rozhodovat a jak se mají ustanovovat. Nejdříve

⁶⁹ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 174-176.

⁷⁰ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 178.

⁷¹ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 181-182.

⁷² ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 243-246.

se musíme podívat na to, kolik je druhů soudů. „Jest jich osm, předně soud, před nímž úředníci skládají účty ze své činnosti, za druhé soud pro přečiny proti obecným zájmům, za třetí pro zločiny proti ústavě, za čtvrté soud pro odvolání soukromých osob proti úředně stanoveným trestům, za páté pro soukromé žaloby, týkající se smluv větší důležitosti, a kromě toho ještě soud o vraždách a o sporech mezi cizinci.“⁷³ Šestý je pro cizince mezi sebou a sedmý pro spory cizinců s domácím obyvatelstvem. Poslední soud projednává v podstatě pouze malicherné záležitosti. Při shrnutí vyplývá, že obsazování soudů je demokratické, když jsou soudy obsazeny ze všech a pro všechno. Nebo oligarchické, když jsou obsazeny z některých pro všechno. Třetí obsazování je vlastní aristokracii a polítei, protože se část soudů obsazuje ze všech a část z některých.⁷⁴

Aristoteles zkoumá příčiny změn zřízení a také stasis. Aristoteles tento termín používá při poukázání na politický konflikt uvnitř státu. Všechny vnitřní konflikty ale nejsou stasis, liší se od soutěžení o úřad i od otevřeného boje. Podstata stasis spočívá v pokusu uchopení moci násilím nebo nelegálními prostředky. V řeckých městských státech nebyla hranice mezi legálním a nelegálním politickým konfliktem přesně daná. Mohlo dojít k dvěma případům, první, že stasis znamená změnu zřízení, druhý, změna řízení může nastat bez stasis. Pravidla lze změnit pokojně rozhodnutím vlády.⁷⁵

Aristoteles uznává, že vláda zákona je lepší než zkorumpovatelných a mýlících se lidí. Sice zřejmě nelze dosáhnout toho, aby ve všem vládl zákon, aby pokrýval vše a nic nevyžadovalo vlastní úvahu člověka, je to ale ideál, kterému bychom se měli snažit přiblížit. V typické polis si občané zaslouží určitý podíl na politických úřadech. Tento typ popisuje jako politický, vláda občanů se střídá podle pravidel, což jsou zákony daného zřízení. Členové politického společenství jsou si rovni a musí svou vládu vykonávat podle zákona. To znamená, že i rovnost lidí si vyžaduje zákon. Z toho Aristoteles vychází, když popisuje dvě formy ideální vlády, a to vládu absolutní a vládu podle zákona. Podmínkami absolutní vlády je to, aby vládce nebo vládci byli neúplatní a neomylní. Jeho ctnosti a schopnosti jsou nesrovnatelné se zbylou společností. Ideální pro Aristotela je aristokracie, kde je vláda vykonávána podle zákona.

⁷³ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 183.

⁷⁴ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 184.

⁷⁵ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 148, 149.

Při srovnání státu a jednotlivce se ukazuje, že určité rysy jednotlivcova dobrého života patří i k dobrému životu státu. I pro celé společenství i jednotlivce jsou bohatství a moc nízkými cíli.⁷⁶ „Jest tedy zřejmo, že nejlepší život jest pro každého jednotlivého člověka nutně tentýž jako pro obce a lidi vůbec.“⁷⁷

Aristoteles se zabývá rasovým problémem obyvatelstva nejlepšího státu. Dospěl k názoru, že jediný ideální národ jsou Řekové. Jsou nadřazeni obyvatelům Evropy i obyvatelům Asie. Evropané jsou odvážní, ale nejsou inteligentní a dovední a obyvatele Asie jsou naopak inteligentní a dovední, ale nejsou odvážní. Ideální stát musí mít ideální území a polohu. Protože by polis měla být soběstačná, musí ležet na území, kde jsou potřebné zdroje a suroviny. Důležitá je i bezpečnost. Co se týče majetku, Aristoteles připouští, že vyrovnání majetku by mohlo zmírnit politické a společenské konflikty, ale takovou politiku pro svůj ideální stát nedoporučuje.⁷⁸

⁷⁶ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 112-114.

⁷⁷ ARISTOTELÉS., pozn. 10, s. 256.

⁷⁸ MULGAN, R. G., pozn. 9, s. 113-127.

6 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zmapovat politickou teorii u dvou antických filosofů, Platóna a Aristotela. Nejprve jsme si představili politické životy obou filosofů. Následující kapitoly spočívaly v rozboru pojmu polis a přiblížení pojmu občan v antické obci. Poslední kapitola patřila vládcům, ústavám a zákonům. Po podrobnějším prostudování můžeme vidět, že se tito filosofové v některých názorech shodují a v některých naopak rozcházejí.

Pro oba je polis místo, kde dochází k naplnění ideje dobra v lidském životě. Oba filosofové se přiklánějí k formě menšinové vlády bohaté, urozené a vzdělané elity. Lidé chudí a nevzdělaní by totiž hleděli především na prospěch svůj a ne na blaho celé obce. Svou důležitou roli také hraje ústava a stanovené zákony. Jsou to právě zákony, které občanům zajistí osobní svobodu, ale zároveň je zavazují k plnění jejich náležitých povinností.

Myslitelé se také shodují v otázkách ohledně výchovy občanů. Pro ideální stát je systém vzdělání a výchovy nadmíru důležitý. Lidé by měli být vychovávaní ke spravedlnosti a uměřenému životu. Takoví lidé nebudou sobečtí materialisté.

Základem pro Platóna byl pevný společenský řád, nevěřil v otroky od přirozenosti a ženské pohlaví nepovažoval za méněcenné. Rozhodující pro něj bylo vždy vědění. Aristoteles v polis vymezuje otroka pouze jako nesvobodný nástroj, otroctví je podle něj založeno na přirozených rozdílech. Žena je pro Aristotela méněcenná. Platón se domníval, že majetek obce, ženy a děti mají být v polis společné. S tímto Aristoteles nesouhlasí a Platónův komunismus odmítá.

Tato bakalářská práce slouží jako vhled do antického myšlení v otázkách politické teorie. Měla by být přehledem základních politických myšlenek a teorií dvou nejvýznamnějších myslitelů své doby.

Použitá literatura

ALEXANDROV, G. F. *Dějiny filosofie I.* 1.vyd. Praha: Svoboda, 1950.

ARISTOTELÉS. *Politika.* 2.vyd. Praha: Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4.

BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie.* 1.vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002.

ISBN 80-7298-055-6.

FROLÍKOVÁ, Alena. *Politická kultura klasického Řecka.* 1.vyd. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0285-5.

GADAMER, H.-G. *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem.* Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9.

GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období.* 1.vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-019-X.

MULGAN, Richard. G. *Aristotelova politická teorie.* 1.vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-69-0.

PATOČKA, Jan. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát.* Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-476-3.

PLATÓN. *Listy*. 3.vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-08-9.

PLATÓN. *Politikos*. 2.vyd. Praha: OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-7298-159-5.

PLATÓN. *Symposion*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-139-0.

PLATÓN. *Ústava*. 4. opravené vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-142-0.

PLATÓN. *Zákony*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7220-063-1.

RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-092-X.

ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. 1.vyd. Praha: Orbis, 1963.

ŽEGKLITZ, Jaromír. *Velké postavy politické filosofie: [Sborník přednášek]*. Praha: Občanský institut, 1996. ISBN 80-901659-5-8.